

Pest-Budai hétköznapi egykorú naplók és emlékiratok tükrében 1805—1848. Válogatta, sajtó alá rendezte és bevezette: Vörös Károly. Bp. 1966. Budapest Történeti Múzeum. 84 l. 23 t.

A kötetben négy napló szemelvényeit találjuk: Ferenczy Jánosét 1805—1806-ból, Franciscs Károlyét 1823-ból, Szekrényessy Józsefné Schlachta Etelkát 1842—1843-ból és Alexy Lajosét 1848-ból.

A kiadvány jellegéből adódóan a válogatás elsősorban helytörténeti vonatkozásokban gazdag, de azért a XIX. század irodalmának kutatója sem nélkülözheti ezt a kevéssé, vagy éppen egyáltalán nem ismert forrásokat bemutató segédkönyvet. Igazi különlegesség egy van benne: Szekrényessy naplója, mert az első olyan írásmű, amely a műfaj ismert darabjai sorában egy fővárosi polgárraszony hétköznapijairól tudósít. Franciscs Károlyé is novum: belőle érdekes kép bontakozik ki a reformkori mesterlegények életéről.

Irodalomtörténeti szempontból Ferenczy János naplója tarthat számot a legnagyobb figyelemre: az ebből közölt részletek és Vörös Károly jegyzetei azt mutatják, hogy hasznos lenne a Kazinczy elvarázsolásai közé sorolt szerző naplójának és levelezésének teljesebb, vagy teljes közlése is. A kiadvány mintaszerű gondozása Vörös Károly munkáját dicséri.

Jó lenne, ha a *Pest-budai hétköznapi* eléggé vékony kis füzetét további naplókiadások követnék a reformkor időszakából: Haán Lajosé, ifj. Szász Károlyé, Irányi Istváné és Tárkányi Béláé — többek között.

Heverdle László

Tompa Mihály: Szőlőhegyen. Válogatta és az előszót írta: Bisztray Gyula. Bp. 1967. Szépirodalmi K. 218 l.

Formás kötetben, szellős tipográfiával, aránylag magas, ötezres példányszámban, egy rövid, inkább hangulatkelető, mintsem ismeretközlő bevezető kíséretében jelentek meg, születésének 150. évfordulójára Tompa Mihály válogatott versei.

Ilyfajta, tehát érezhetően nem csupán a szakembereknek, hanem a versolvasók tágabb körének szóló gyűjteménnyel régóta adósunk az újabb magyar könyvkiadás. A megelőző két válogatás egyike ugyanis — A Magyar Költészet Gyöngyszemei sorozatban — nagyon kevés költeményt tartalmazott, s azt is valamelyest egyoldalúan szelektálta, a Magyar Klasszikusok egyes

köteteit pedig jobbára könyvtárak és kutatók szották csak vásárolni.

A pusztán népszerűsítő funkció túl, amelyet — ismétlem — nagyon is igazol költeményeinek régi, illetve egyetlen kiadása, egy másik, nehezebb s már jóideje megoldásra váró feladat is terhelte e kötetet: az összes versek bajosan áttekinthető sokaságával és a Magyar Klasszikusok kicsit filológusi, mindent bemutatni óhajtó válogatásával szemben ennek az új, tömör gyűjteménynek kellett, vagy legalábbis kellett volna előítéleteket és tévképzeteket helyesbíteni, lírájának igazi értékeit felmutatni, megszüntetve végre a különös, s immár több évtizedes elfutóúdat, mely kritikánk legjavának és a köztudatnak Tompa képe között fennáll, — holott ez esetben kétségtelenül előbbinek van igaza.

Hiszen, ha függetlenítjük magunkat a különféle, s többnyire irodalmon kívüli elfogultságtól, melyek Tompa értékelését megzavarták, életművét se jellemezni, se helyére állítani nem különösebben nehéz; s valóban, költészetének karakteréről már Arany elmondott mindent, ami lényeges, Gyulai meghatározását pedig — lírájának irodalomtörténeti és stílustörténeti jelentőségéről — minden komolyabb tanulmány elismétli. Az újabb értekezések, köztük éppen Bisztray Gyula terjedelmes és gondos bevezetője, nem változtatni, csak árnyalni, s még inkább — valamint részletkérdés kidolgozásával — mélyíteni törekedtek a jól ismert megállapításokat: Tomparól szólva az irodalomtörténet, immár egy század óta, ritkán, szinte példátlanul egységes véleményt követ.

Komlós Aladár jegyezte meg könyvének emlékeztető Tompa portréjában, hogy költészetét újraértékelni nem kellene ugyan, de újraválogatni igen. A melankoliára hajlamos, még epikus fogantatású alkotásait is átlírázó, erősen reflexív, tehát talán inkább Aranyhoz, mint Petőfihez hasonlatos, s csak nagyon ritkán indulati vagy éppen — tematikailag — nemzeti érdekű poétával szemben, akit az irodalomtörténet fontosnak ismer, a köztudat a tagadhatatlanul együgyű virágregék, a kis számú, s gyakran túlzottan egyértelmű hazafias allegóriák költőjét tartja leginkább számon, verseinek meghatározó hangnemét idillikusnak, s legnagyobb részüket valóban félig vallási, félig családi ihletésű idilleknek ítélve.

Szükségtelen s még méltatlan is lenne valamiféle suta captatio benevolentiae gyanánt épp e lapokon Bisztray Gyula érdekeit hangsúlyoznunk; ám ellentétben a Magyar Klasszikusok nagyvonalú válogatásával, ezt a gyűjteményt, sajnos, kevésbé sikerültnek érezzük. Nem mintha esetleges lenne, — sőt koncepcióját világosan kitapinthatni: a közismert nagy versek mellett,

melyeknek persze minden kötetben helyt kell kapniuk, talán népszerűsíteni akarván a mindinkább elfeledett költőt, egyre csak Tompa kismesteri lírájának alkotásait sorjáztatja egymás mellé, nemhogy oszlatva, hanem elmélyítve az eddigi félreértéseket. Nem tekintélyérvet, hanem legmegértőbb és legihletettebb ismerőjét kívánjuk idézni, midőn Arany János recenziójára hivatkozunk. Az ott kiemelt verseknek — nem túlzunk — még ötöde sem szerepel Bisztray válogatásában, az előszó szerint pedig „Tompa Mihály a családi érzés, a hitvesi szeretet, az édes otthon ihletett hangú énekes volt”, míg Arany mélyülő „ódává tömörülő” reflexivitást elemez, Horváth János pedig — hogy más példát is idézzünk — „mélyen melankolikus fogékonyságról”, sőt „önkinző, elégedetlen töprengésről” szól. Égésében véve nemhogy Arany, de inkább Lévay József nekrológjának és emlékezéseinek szellemét látszik követni a *Szólóhegyen*, olyan ez a kötet, mintha ő válogatta volna, mondjuk a hetvenötödik évfordulóra. Semmiképp nem óhajtanánk egy túlmodernizált, csak a vívódó Tompáról képtel adó gyűjteményt: hanem az ellenkezője talán még kevésbé indokolt.

Önnön válogatási elvén belül mindenestre a kötet teljesen egységes, bajos lenne hát részletkifogásokat emlegetni, — noha még így is alig érhető, miként maradhattak ki olyan versek, mint a *Hamton állok*, *Boldogság*, *Sírboltban*, vagy kitűnő szatirikus kísérlete (Komlós Aladár hívta fel rá a figyelmet), a *Boldog sziget*.

Cserébe — s ezt kár lenne eltagadni —, hála a leíró versek egymást követő sorának, alaposan áttekinthetjük Tompa tájíróját, árnyaltabban ítelhetjük meg képalakításának egyik és semmi esetre sem érdektelen típusát, formáját. A korszak kutatói, egyet említve csak a kínáló tanulságok közül, bizonyára felfigyelnek majd arra a folyamatra, a szabadságharc bukását követő letargiában miképp tolódtól el, alighanem elsőként a magyar irodalomban, téveszhetetlenül a dekadens szubjektívizmussal irányában Tompa Mihály tájköltészete.

Ismétlem, önmagában tekintve érdekes is, szép is ez a gyűjtemény, s ha lenne olyan, a nagyközönségnek szóló, szélesen válogatott, de a közlés szempontjaira is tekintő, tehát nem túlzásfölt kötet, melyet nagyon is hiányolunk s melynek funkcióját most vállalnia kellett volna, fenntartás nélkül örömmel fogadnánk, hisz úgy megjelenését épp nyomban szemetszűrő egyoldalúsága tenné jogosulttá. Ilyformán azonban egy szerencsés lehetőség maradt általa kihasználatlanul, s nagyon kérdéses, mikor kínálkozik hasonló.

Pór Péter

H. Boros Vilma: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története. Bp. 1967. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. 57, (1) 1., 9 t., (1) 1.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában folyó rendezés Széchenyi István hagyatékát is érinti. A munkálatok az eddignél áttekinthetőbb levéltári rend kialakításának szükségletéből fakadtak, ugyanakkor Széchenyi műveinek teljes, kritikai kiadásához, s az ennek alapján megírandó életrajzhoz kívánják a felteteleket megteremteni.

H. Boros Vilma tanulmánya a Kézirattár Széchenyi-gyűjteményének kialakulásáról szintén ebbe az elképzelésbe illik bele. Munkáját e téren úttörő kezdeményezésnek is felfoghatjuk, hiszen Bártfai Szabó László 1941-es, Bakács István 1958-as leltára a Széchenyi család levéltáráról csak részben foglalkozik Széchenyi István hagyatékával. (Csapodi Csaba rövid tanulmánya a *Magyar Tudományban* pedig mindössze két oldalon ismerteti a gyűjtemény sorsát a második világháború és az azt követő rendezés során.)

Széchenyi István hagyatékának tekintélyes része nem került a család soproni és csenki levéltárába. Az iratokat Széchenyi életében kiváló képességű titkára, Tasner Antal tartotta számon. Az 1849-es ágyúzáskor a pesti lakásban összekeveredő iratokat is ő vette gondozásba. A nagy politikus hosszú, nyolcéves idegösszeomlása után pedig, 1856-ban Döblingbe küldte a rendezésre váró levéltári anyagot. Az írások egy részét feleslegesnek gondolta Széchenyi, s ládába csomagolva a soproni levéltárba szállította „eltemetésre”. Ennek ellenére jelentős mennyiségű anyag maradt Döblingben. Az 1860-as Széchenyiné és barátainál tett házkutatás során a bécsi rendőrség naplói és levelezése egy részén kívül többek között a *Pesti por és sár*, a *Die Presse in Österreich*, a *Disharmonie und Blindheit*, a *Garat IV.* fejezetének kéziratát is lefoglalta. Széchenyi öngyilkossága után újabb házkutatást tartottak, s újabb iratokat hoztak el. Ezek sokáig a bécsi Staats-Archivban hányódtak, s csak az első világháború után sikerült Károlyi Árpádnak megtalálni őket. A lefoglalt iratok (Széchenyi-Akten) ma sincsenek a Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában. 1926-ban kerültek haza, s az Országos Levéltárban helyezték el őket. (Az Országos Levéltárban található még az ún. Lunkányi-hagyaték, valamint Széchenyi István iratainak és levelezésének egy része.)

Széchenyi elképzelése tehát csak részben vált valóra: „összegyűjtött iratai együtt képeztek volna valóban páratlan értékű